

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Σπύρου Κοκκίνη, Τα μοναστήρια της Ελλάδος, Οδηγός, Ιστορία, Θησαυροί, Βιβλιογραφία

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.388](https://doi.org/10.12681/makedonika.388)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Σπύρου Κοκκίνη, Τα μοναστήρια της Ελλάδος, Οδηγός, Ιστορία, Θησαυροί, Βιβλιογραφία. *Μακεδονικά*, 17(1), 465–467. <https://doi.org/10.12681/makedonika.388>

Με την ευκαιρία της επανεκδόσεως της 'Ιστορίας της Έλληνικής Γραφής οι μαθηταί του Άντωνίου Σιγάλα χαιρετίζομε τόν ἀλησμόνητο δάσκαλο με σεβασμό καί τὰ παλαιά μέλη της 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν τοῦ ἀποδίδουμε τήν τιμὴ ποῦ τοῦ ἀξίζει.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Σ π ὄ ρ ο υ Κ ο κ κ ί ν η, Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁδηγός, Ἱστορία, Θησαυροί, Βιβλιογραφία, Ἀθήναι 1976, σελ. 300.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Κοκκίνη, «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος», ἐρχεται νὰ πληρώσῃ σημαντικὸν κενὸν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ εἰδικὸς ἐρευνητὴς ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπλοῦς ἀναγνώστης ἔχει μὲ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐνώπιόν του ἀναδελφωμένη μίαν πτυχὴν τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς ὁποίας ἐγγυητὴς καὶ φρουρὸς εἶναι ἡ τόσον βαθέως ριζωμένη ἰδέα τοῦ μοναχικοῦ ἰδεώδους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν Παραρτήματι (σελ. 217-277) ἀξιοσημειώτων στατιστικῶν πινάκων, τὰ μοναστήρια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὸ 1833 ἀνῆρχοντο εἰς 461 (σελ. 223-232), τὸ 1858 ἐμειώθησαν εἰς 152 (σελ. 240-248), κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ διαλύσεως τῶν μοναστηριῶν Διατάγματος τῆς 25 Σεπτ. 1833 ἐπὶ ἀντιβασιλείας Ἄρμανσπεργ, Μάουρερ καὶ Ἐϊδεκ, τὸ 1890 ἀνῆλθον εἰς 198, τὸ 1897 εἰς 179, τὸ 1901 εἰς 188 καὶ τὸ 1907 εἰς 177, ἐξ ὧν 10 γυναικεῖα, μὲ 1.743 μοναχοὺς καὶ 225 μοναχάς (σελ. 253).

Σήμερον, συμφώνως πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ παρόντος συνταχθέντας κατὰ τὸ 1976 στατιστικοὺς πίνακας (σελ. 276-277), λειουργοὺν εἰς ὅλην τὴν ἐλληνικὴν ἐπικράτειαν 459 ὀρθόδοξα μοναστήρια μὲ 4.119 μοναχοὺς, 78 τῶν Παλαιοημερολογιτῶν μὲ 1.472 μοναχοὺς καὶ 30 τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ 255 μοναχοὺς. Εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν τῶν μοναστηριῶν συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἡσυχαστήρια ὡς καὶ αἱ σκῆται τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἀνωτέρω στατιστικῶν, κυρίως τῶν ἐτῶν 1833, 1858, 1907 καὶ 1976, καταλήγομεν ἀβιάτως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ μοναστήρια σήμερον ἐν Ἑλλάδι εὐρίσκονται ἐν ἀνήσει, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὁσημέραι αὐξανόμενον τεχνοκρατικὸν καὶ ὕλιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ καταπληκτικὴ αὐτὴ ἀνήσις ἀντιπροσωπεύει αὐξησιν μοναστηριῶν ἐντός μιᾶς πεντηκονταετίας 200% περίπου συγκριτικῶς μεταξὺ τῶν στατιστικῶν 1907 καὶ 1976, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν 100 περίπου μοναστηριῶν τῶν Νέων Χωρῶν ἀπὸ τοῦ 1913 κ.έ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο μᾶς θυμίζει οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ Βυζάντιον.

Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν στατιστικῶν πινάκων καὶ τῶν ἄλλων κειμένων εἰς τὸ Παράρτημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰδιαιτέρας σημασίας διὰ τὸν εἰδικὸν ἐρευνητὴν, ἀξιόλογον εἶναι διὰ τὸν ἀπλοῦν κυρίως ἀναγνώστην καὶ τὸ κύριον μέρος τῆς ἐργασίας, ὅπου κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα (Ἥπειρος, Θεσσαλία, Θράκη, Μακεδονία, Πελοπόννησος, Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Νησιωτικὴ Ἑλλάς) μνημονεύονται κατὰ σειρὰν τὰ μοναστήρια μὲ συνοπτικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς ἱστορίας, γεωγραφικῆς θέσεως καὶ τῶν θησαυρῶν τῶν, ὑπὸ τύπον τουριστικοῦ ὁδηγοῦ. Εἰς τὰ περιθώρια δίδεται ἀντιπροσωπευτικὴ βιβλιογραφία διὰ κάθε μοναστήρι, πολὺ πρακτικῆς σκέψης, λίαν ὑποβοηθητικὴ διὰ τὸν ἀμέσως ἐνδιαφερόμενον μελετητὴν κάποιου μοναστηριοῦ. Τέλος, τὸ λίαν ἐντυπωσιακὸν ἀλφαβητικὸν εὑρετήριον τῶν 1.061 μοναστηριῶν (σελ. 279-298) εἶναι πράγματι «ἓνα ἐργαλεῖο γιὰ τὸν ἄμεσο ἐντοπισμὸν τῶν ζητουμένων» (σελ. 7).

Εἰδικότερον, θὰ κάμω μερικὰς διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐπισημάνω μερικὰς ἀριθμητικὰς ἀντιφάσεις καὶ

ἀσφαfeis εἰς τοὺς στατιστικοὺς πίνακες ἐν Παραρτήματι, μὲ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν ὑποβοηθήσεως τοῦ συγγραφέως, ὥστε ἐν καιρῷ νὰ μᾶς δώσῃ πληρεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν εἰκόνα τῶν μοναστηριῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐνδεχομένην ἐπανέκδοσιν τῆς χρησιμωτάτης αὐτῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία ἀξίζει ὑποδοχῆς καὶ ἐπαίνων.

Τὸ μοναστήρι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος εἰς τὸν Χορτιάτην Θεσσαλονίκης κεῖται ἐντὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων οὐχὶ πλέον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (σελ. 52) ἀλλὰ τῆς κατὰ Μάιον τοῦ 1974 ἰδρυθείσης νέας μητροπόλεως Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως. Ἐν τούτοις, κατόπιν ἐκφρασθεῖσης ἐπιθυμίας τοῦ τῶος μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, ἐξακολουθεῖ τὸ μοναστήρι αὐτὸ νὰ ὑπάγεται ἰδιούτως εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης.

Περαιτέρω, ἐσφαλμένως χαρακτηρίζεται τὸ μοναστήρι Βλατάδων μετόχι (σελ. 52), ἐπειδὴ κάποτε ὑπῆρξε μετόχι τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἱβήρων Ἀγίου Ὁρους· σήμερα εἶναι μοναστήρι, ἐξηρητημένον ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ δὲ Πατριαρχικὸν Ἴδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν δὲν ἐδρεύει «κοντὰ στὸ Μοναστήρι» (σελ. 53) ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου.

Εἰκόζω ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπίσημος ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καταχωρεῖ πολλὰς ἀνακριβείας, ἐπαναλαμβανόμενας δυστυχῶς καθ' ἕκαστον νέον ἔτος μὲ πολλὴν ἀνευθυνότητα, θὰ ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις μοναστηριῶν μνημονευομένων ὑπὸ τῆς ἐργασίας ἀνακρίβεται ἢ ἔλλειψαις, αἱ ὁποῖαι θὰ πρέπει νὰ προβλεφθοῦν εἰς τὸ μέλλον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐφ' ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀναγνωρίζεται εἰς τὸν πρόλογον (σελ. ζ') ὅτι «τὸ ξεκίνημα στηρίχτηκε στὴν ἐπίσημη ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1976, ὅπου, κατὰ ἐκκλησιαστικὰς περιφέρειας, δίνονται περιορισμένα στοιχεῖα, χωρὶς πληρότητα πάντως».

Τέλος, εἰς τὰ δύο γυναικεῖα ἡσυχαστήρια τοῦ νόμου Θεσσαλονίκης (σελ. 52) «Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης» τῆς μητροπόλεως Κασσανδρείας καὶ τῆς «Παναγίας Πορταϊτίσσης» τῶν Παλαιοημερολογιτῶν, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἐν τρίτον, γυναικεῖον. ὡσαύτως, ἡσυχαστήριον Παλαιοημερολογιτῶν «Ὁ Τίμιος Πρόδρομος» παρὰ τὴν Θέρμην -Σέδες, ἰδρυθὲν τὸ 1971. Μοναχὰι 5.

Καὶ ἔρχομαι εἰς τοὺς στατιστικοὺς πίνακες. Ὅλα τὰ ἔρημα μοναστήρια ἀνήρχοντο εἰς 116 κατὰ τὸ 1833, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 23/19 Αὐγούστου 1833 ἔγγραφο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (σελ. 223). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐγγράφου συνημμένον «Α' Κατάλογον τῶν Μοναστηριῶν ὅσα ὑπάρχοντι εἰς τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Κυβερνήσεως» (σελ. 224-226), ὁ ὁποῖος ἀναβιβάζει τὰ ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ κράτους ἔρημα μοναστήρια εἰς 110 (σελ. 226).

Ἐν συνεχείᾳ, πληροφοροῦμεθα ὅτι, συμφώνως πρὸς τοὺς συνημμένους τῷ μνημνευθέντι ἐγγράφῳ τῆς Συνόδου καταλόγους (σελ. 224-232), τὰ ἐν Ἑλλάδι μοναστήρια καὶ μετόχια κατὰ τὸ 1833 ἠριθμοῦντο εἰς 593 (ὑποσ. σελ. 240). Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτὸς, ὄχι τοῦ συγγραφέως ἀλλὰ τοῦ συντάκτου τοῦ Πίνακος Μοναστηριῶν 1858 (σελ. 240-248), δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα τοῦ ἐν λόγῳ συνοδικοῦ ἐγγράφου καὶ τῶν συνημμένων καταλόγων, διότι εἰς αὐτὰ ἀναφέρονται συγκεκριμένως: α) 116 (ἢ 110) ἔρημα μοναστήρια, β) 119 μοναστήρια, ἀριθμοῦ μοναχῶν κάτω τῶν 6, καὶ γ) 226 «μοναστήρια ὑποβαλλόμενα εἰς φόρον» σύνολον δηλ. 461 (ἢ 455) μοναστήρια (σελ. 223). Πόθεν, ὡς ἐκ τούτου, ἐξάγει τὸ ἀριθμὸς 593; Εἰς τὴν αὐτὴν ὑποσημείωσιν (σελ. 240) ὁ συντάκτης τοῦ Πίνακος 1858 δικαιολογεῖ τὸν ἀριθμὸν 593, δίδων διευκρινήσεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς ἕτερον ἔγγραφο καὶ ὄχι εἰς τὰ μνημνευθέντα εἰς τὰ ὁποῖα μᾶς παραπέμπει. Ἐκ τῶν 593, τὰ 412 ἔρημα μοναστήρια διελύθησαν κατὰ τὸ 1834, 3 (1 τῆς Ὑδρας, 1 τῶν Σπετσῶν καὶ 1 τῆς Πάρου) καταχρηστικῶς ἐτιμῶντο διὰ τῆς σεμνῆς προσηγορίας μοναστηριῶν ὁ

ἐν Τήνῳ ἱερὸς ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας διατηρήθη ὡς ἱερὸν προσκύνημα τῶν ἀπανταχοῦ Ὀρθοδόξων, 2 ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἰδιόκτητα, 23 ἀνήκον ὡς μετόχια εἰς μοναστήρια ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος εὐρισκόμενα καὶ 152 διατηρήθησαν ἐν λειτουργίᾳ· σύνολον 593. Ἐπὶ τῇ βάσει ποίων στατιστικῶν δεδομένων δίδεται ὁ ἀριθμὸς αὐτός: Ἀσχέτως, πάντως, τῶν ἀνωτέρω ἀσφαειδῶν, τὰ πράγματα στατιστικῶς δὲν ἀλλάσσουν, ἔχοντες ὡς βάσιν τὸ ὑπ' ἀρ. 23/19 Αὐγούστου 1833 ἔγγραφο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Σχιματικῆς τότε (ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1833) Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Β. Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας».

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστοριογραφία εὐγνωμονεῖ τὸν φιλόπονον συγγραφέα διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ πλήρωσιν τοῦ τεραστίου τούτου κενοῦ ἐιδικώτερον εἰς τὸν τομέα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον διαφωτίζεται ἀκριβέστερον ἐπὶ τῆς μοναστηριακῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1976.

Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Δημητρίου Ἰωάν. Καμπασακάλη, Ἱστορία τῆς Μπάλτζας (Μελισσοχώρι-Θεσσαλονίκη), Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 240.

Ὁ συγγραφεὺς, διδάσκαλος τοῦ Μελισσοχωρίου, μᾶς δίδει διὰ πρώτην φοράν, κατὰ ἓνα πληρέστερον τρόπον, στοιχεῖα περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Μπάλτζας εἰς τὸ πρῶτον μέρος (σ. 11-172) καὶ περὶ τοῦ λαογραφικοῦ πλούτου τοῦ χωρίου τούτου εἰς τὸ δεύτερον μέρος (σ. 175-240) τῆς ἐργασίας του.

Γενικῶς, ἡ προσφορὰ τοῦ συγγραφέως εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἀξίεπαινος ὡς πρώτη προσπάθεια ἀποκαταστάσεως εἰς σύνολον τῆς Ἱστορίας, τῆς κοινωνικῆς, τῆς εκπαιδευτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς τόσον ζωντανῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Μπάλτζας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας.

Ἰδιαίτερα καὶ ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν ἀναδίπλωσιν μιᾶς ἀγνώστου ἀκόμη πτυχῆς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης διὰ τῆς ἠλεγμένης συλλογῆς ἀξιολογῶν στοιχείων ἐξ ἐπιζώντων εἰσέτι Μακεδονομάχων, τοὺς ὁποίους καὶ μνημονεῦει παραθέτων συγκεκριμένα βιογραφικὰ περὶ αὐτῶν στοιχεῖα.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων διεκρίθησαν κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα οἱ κάτωθι Μακεδονομάχοι: Ἀστέριος Ντάρος, Δημήτριος Τουντούρης, Γεώργιος Γκαγκάσης, Δημήτριος Λίγδας, Ἀθανάσιος Σταυρούδης, Ἀθανάσιος Ἀδάμος, Χρυσόστομος Σοφρᾶς, Δημήτριος Βλάχος, Δημήτριος Παπαρόδης, Ἀνδρέας Λίγδας, Ἀστέριος Σταυρούδης, Δημήτριος Τσιοτάνης καὶ Πασχάλης Κούτσουρης.

Ἐπιθυμῶ νὰ κάμω τρεῖς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ βοηθήσουν, ὅπως ὀλίποτε τὸν συγγραφέα τοῦ παρόντος ἔργου εἰς τὰς περαιτέρω ἐρεῦνας του ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

Πρῶτον, ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς κοινότητος θὰ διαφωτισθῇ πληρέστερον, ἐάν, εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δαλματίας Βενέδικτον Κραλιδῆν (Kraljević), καταγόμενον ἐκ Μπάλτζης, ληφθῶν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκτενέστερα βιογραφικὰ καὶ ἄλλα περὶ αὐτοῦ στοιχεῖα, τὰ δημοσιευθέντα εἰς τὸν β' τόμον τῆς Ἱστορίας τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Dj. Slijerčević (σ. 573-591), ὡς καὶ ὀρισμένα προσωπικὰ αὐτοῦ ἀντικείμενα, ἐκτεθειμένα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς μητροπόλεως Δαλματίας εἰς Šibenik, τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω πρὸ ἐτῶν εἰς ἐπιτόπιον ἐρευνᾶν μου εἰς Δαλματίαν, κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ νῦν μητροπολίτου Δαλματίας Στεφάνου.